
УДК 811.161.2'272:112

О.М. Данилевська

Інститут української мови НАН України, м. Київ

УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ЯК ФУНДАТОРИ КОРПУСНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1920 рр.

У статті проаналізовано основні напрями мовної політики Центральної Ради, Гетьманату й Директорії УНР, що мали на меті впливати на корпус української мови, та участь у тих процесах українських мовознавців. Зроблено висновок, що як вияв державної корпусної мовної політики є підстави кваліфікувати діяльність міністерських термінологічних комісій, Термінологічної комісії в Державній Канцелярії, Правописно-Термінологічної комісії в УАН, ініційоване державою видання термінологічних словників, циркулярні розпорядження про використання української мови в діловодстві, випрацювання механізмів відбору шкільних підручників.

Ключові слова: мовна політика, статусне планування, корпусне планування, державна мова, історія українського мовознавства.

Серед напрямів мовної політики урядів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР більша спланованість притаманна статусним, тобто тим, що мали на меті утвердження державного статусу української мови. Проте українська влада заклала підвалини й корпусної політики, яку цілком утілювали українські мовознавці. З одного боку, це зумовлено детермінованістю статусних та корпусних впливів на мову, а з іншого, — прагненням суспільства вдосконалити мову, перетворити її на інструмент соціального реформування. Як зауважує Г. Яворська, «характерною рисою мовного реформування є не стільки обсяг та ступінь «кардинальності» пропонованих змін, скільки критика мови як його підстава» [25: 222].

Зміна статусу української мови за періоду Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР загострила такі корпусні проблеми, як невипрацюваність правописних норм та відсутність єдиного правопису, функціональна обмеженість,

© О.М. ДАНИЛЕВСЬКА, 2019

пов'язана з несформованістю національних терміносистем, довільність слововживання. Упровадження української мови в систему освіти як мови викладання і як навчальної дисципліни ускладнювалося через недостатнє теоретичне розроблення основних галузей наукового мовознавства, через брак методичної літератури, у якій досягнення наукової лінгвістики мали б прикладне застосування. Усе це в комплексі й становило сутність оцінки тогочасного стану мови [4: 114].

Найбільше досягнень було в справі кодифікації правопису та розгортанні мовознавчих досліджень. Як вияв державної корпусної мовної політики є підстави кваліфікувати діяльність міністерських термінологічних комісій, а також Термінологічної комісії в Державній Канцелярії, Правописно-Термінологічної комісії в УАН, ініційоване державою видання термінологічних словників, циркулярні розпорядження про використання української мови в діловодстві [4: 153].

Свідченням того, що правописні проблеми потрапили до кола державних інтересів, стало рішення Міністерства освіти про створення Правописної комісії. До роботи в ній було запрошено професорів-мовознавців Є. Тимченка, С. Смаль-Стоцького, М. Грунського, А. Лободу, приватдоцентів Т. Сушицького, І. Огієнка, а також таких відомих фахівців, як В. Науменко, Г. Голоскевич, О. Курило, М. Марковський, В. Дурдуківський, В. Ганцов, П. Пелех та ін. Головою комісії під час першого засідання 16 квітня 1918 р. обрали І. Огієнка, секретарем — С. Якимовича. У короткому звіті, що передував текстові «Найголовніших правил українського правопису», повідомлено, що відбулося 10 засідань, під час яких члени комісії прагнули узгодити суперечливі питання українського правопису. Після їх обговорення комісія доручила І. Огієнку скласти редакцію «Найголовніших правил українського правопису». З деякими змінами ці правила було затверджено 24 травня 1918 р. й опубліковано в пресі та видруковано окремою брошурою.

Про те, що кодифікація правопису була пріоритетним завданням у державній мовній політиці, свідчить і авторитетність складу Правописної комісії, і ретельність обговорення питань правопису, а також намір розширити стислі правила до справжнього правописного кодексу: «Міністерство Освіти, заклавши Правописну Комісію через настирливі вимоги сучасного життя, щоб завести єдиний український правопис — для шкільної потреби та друку шкільних підручників, має на меті, — наголошено в передмові до «Найголовніших правил...», — скликати в найближчі часи з'їзд відомих українських учених та фахівців-педагогів для утворення українського єдиного правопису» [9].

Важливо, що запропоновані Комісією правила Міністерство освіти ухвалило як обов'язкові для закладів освіти та шкільних підручників. Отже, вони мали силу міністерського розпорядження.

Основні правописні тенденції знайшли втілення в численних граматиках, довідниках, порадиниках для тих, хто взявся за опанування української мови. Попитом користувалися граматики, правописні довідники

І. Огієнка — «Вчімося рідної мови! Нариси про мову вкраїнську» (1918), «Український правопис, його історія і закони» (1918), «Орфографічний словник. Порадник української мови» (1918), «Рідна мова в українській школі» (1918), «Українська граматики. Частина перша. Основи вкраїнського правопису. Підручник для першого року навчання в народних школах та для підготовчого класу шкіл середніх» (1918), «Рідне писання. Частина друга. Основи вкраїнського правопису. Підручник для другого й третього року навчання в народних школах та для підготовчого й першого класу шкіл середніх» (1918), «Таблиця до вивчення українського правопису» (1918), «Краткій курсь українського языка и правописанія» (1918); Є. Тимченка — «Українська граматики» (1918); О. Курило — «Початкова граматики української мови». Частина I і II (1917 — 1918); О. Синявського — «Короткий нарис української мови з лекцій, читаних на учительських курсах у Харкові 1918 р.» (1918); П. Залозного — «Коротка граматики української мови» (1918); Г. Шерстюка — «Граматики української мови» (1917); В. Мурського — «Коротка граматики української мови для шкіл та самонавчання. Етимологія — синтаксис» (1918); М. Грунського — «Украинская граматики» (1918); М. Левицького — «Українська граматики для самонавчання» (1918) тощо. Звісно, не всі з цих книжок мали однаково високу наукову цінність (наприклад, про граматики В. Мурського, Г. Шерстюка, Ю. Грок-Грохольського, О. Поповича Комісія з розгляду підручників у Міністерстві освіти, висновки якої були опубліковані на сторінках журналу «Вільна українська школа» в червні 1918 р., висловилися як про такі, що не придатні для використання в школі [16: 367 — 369]).

Певним орієнтиром у розмаїтті тогочасної наукової та методичної літератури з української мови був бібліографічний покажчик І. Огієнка «Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови (Порадник студентам, вчителям і всім тим, хто бажає найкраще вивчитись української мови)» [12: 52 — 55]. Цей покажчик складено за тематичним принципом. Розділ 17-й присвячений грамацікам української мови, а розділ 18-й — літературі з проблем українського правопису. До бібліографічного покажчика внесено й видання за 1917 — 1918 рр., хоча, як зауважує укладач, не всі. До деяких книжок у покажчику вказані рецензії. Так, наприклад, до граматики О. Курило наведено дві рецензії: П. Пелеха в № 2 журналу «Вільна українська школа» за 1917 р. та Є. Тимченка в № 5 часопису «Книгар» за 1918 р. [12: 52 — 55].

Свої правописні вподобання автори підручників пояснювали в передмові або післямові. Так, Б. Грінченко в «Українській грамаці» подає «Слово до вчителів», де й коментує застосовану в підручнику правописну систему [3: 61 — 64]. П. Залозний у передмові покликається на правописно-термінологічну комісію Товариства шкільної освіти [5].

Є. Тимченко розв'язує правописну проблему, навівши наприкінці підручника основні правила орфографії [21: 132 — 139]. Окремий параграф, присвячений використаному правописові, пропонує й В. Сімович [18: 17 — 18].

Коментуючи ситуацію з правописом, видавці «Найпотрібніших правил...» С. Черкасенка зауважували: «Безладдя, яке панує тепер в українській ортографії й термінології, — се суще прокляття для сучасних упорядчиків шкільних книжок і підручників» [22: 3].

Вплив кодифікаційних процесів на освіту І. Огієнко коментував так: «Нам повинно тільки подбати і рішуче настояти, аби на всій цілій Україні був заведений неодмінно тільки один правопис. Повинен бути тільки один правопис і до навчання в нижчій школі і до навчання в університеті, і навіть до писання наукових праць» [11: 30]. Про відповідальність авторів підручників за реалізацію мовної політики розмірковував В. Сімович, про що свідчить, зокрема, примітка в його «Граматичі», пор.: «Шкільні підручники мають велике значення, бо ж вчитані в підручниках слова чи фрази вбирають ся легко в голову... Через те, як шкільні підручники укладають ся похапцем, як укладчики їх не дивлять ся на чистоту мови, то вже цілі покоління на тому терплять» [18].

Одним із засобів упровадження української мови як державної в період 1917 — 1920 рр. було створення української наукової та технічної термінології. У зв'язку з цим І. Огієнко зазначав: «Недержавний народ, що прагне стати державним, мусить заздальгідь пильно вироблювати собі й найрізнішу технічну термінологію цілого державного життя: комунікаційну, військову, правничу, урядову, канцелярійну, шкільну й т. ін.» [13: 56]. Його думки були суголосні суспільним настроям. «Тепер на вчені круги українського суспільства лягає велика відповідальність за розвій української наукової мови», — наголошено в одній з тогочасних статей [1: 52 — 54].

Про масштаби заходів, спрямованих на створення української термінології, свідчить заохочена державою діяльність термінологічних комісій (Термінологічної комісії в Державній Канцелярії уряду П. Скоропадського, Термінологічної комісії в Міністерстві шляхів та в Головній військово-ветеринарній Управі, Правописно-Термінологічної комісії в УАН), видання термінологічних словників¹, численні публікації в періодичній пресі. Практика вноормування термінології засвідчена й у законодавчих актах, про що йшлося вище.

Варто наголосити, що мовнореформаторські заходи в царині термінології суспільство сприймало як найпереконливіші свідчення соціальних змін. Підтвердженням цього висновку є апеляція учасників мовнореформаторських процесів в Україні за доби Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР до державних органів, оскільки саме в них вбачали

¹ І. Огієнко у своєму «Бібліографічному покажчикові» наводить, зокрема, такі: Дубняк К.В. «Короткий російсько-український словничок термінів природознавства та географії», Левицький В. «Матеріали до математичної термінології», Тимченко Є. «Правничий український словник», Василенко В. «Опыт толкового словаря народной технической терминологии», «Словарь технических выражений. Збірник природничо-технічної секції»; у тогочасній періодиці є згадки про «Медицинський словничок» П. Адаменка, «Російсько-український словничок медичної термінології» О. Курило, «Російсько-український словник термінів фізики і хімії» М. Вікула.

силу, здатну до централізованого внормування термінології. Зокрема, В. Самійленко у згадуваній статті пропонував створити Центральну термінологічну комісію, «котра б об'єднувала всю роботу впорядкування мови, щоб не було так, що одна комісія ухвалить якийсь термін, а інша утворить інший, і знов ладу не буде в нашій мові» [17: 47].

Функції такої центральної термінологічної комісії спочатку виконувала Термінологічна комісія Київського наукового товариства, а після утворення УАН — Правописно-Термінологічна комісія (від 1921 р. — Інститут української наукової мови). Про те, що держава саме цим установам делегувала найвищі повноваження в царині внормування термінології, свідчить текст постанови, схваленої гетьманом П. Скоропадським, «Про асигнування 27 999 карбованців на утримання існуючої при Міністерстві Шляхів Термінологічної комісії та на видання матеріалів цієї комісії». У ній йшлося про погодження матеріалів підготовленого до друку збірника термінів із Термінологічною комісією Наукового товариства як про основну умову його державного фінансування.

Аналізуючи засади, на яких ґрунтувалося створення національних терміносистем за доби Української революції (1917 — 1920), Ю. Шевельов зауважував, що найчисельнішою і найвпливовішою тоді в мовознавстві була етнографічна школа [24: 13]. Це означає, що панівними були принципи пуризму. «Чистоти української мови, — пише Шевельов, — шукали в народній пісні й оповіді старих записів» [24: 13]. Цей висновок підтверджують, наприклад, міркування Є. Тимченка про лінгвістичну термінологію, пор.: «Ми б ніколи не допильнували чистоти нашої мови, коли б уважали на право обивательства усяких жаргонових слів, що її занечищують завдяки ненаціональній школі» [20: 45]. Не заперечують його й настанови І. Огієнка: «Ми повинні вчитися мови в народа... Простий нарід — то найкращий, наймудріший професор української мови» [10: 27].

В «Історії української літературної мови» методологічний принцип опрацювання термінології, що на ньому ґрунтувалася діяльність Інституту української наукової мови, І. Огієнко сформулював так: «Між іншим було прийнято засаду, яка панує в інших слов'янських народів — щоб термінологія була своя національна, а не чужомовна, наприклад: осередок (центр), рівнобіжна (паралельна) лінія. Цим українська термінологія розійшлася з російською, що здавна будується на інтернаціональній підставі» [14: 252]. Інститут української наукової мови постав із двох термінологічних комісій — комісії Київського наукового товариства та Правописно-Термінологічної комісії в УАН, тож висновок про методологічні засади стосується й початкового періоду в діяльності згаданих наукових установ, тобто періоду 1917 — 1920 рр. Слушність цієї думки підтверджує термінологічне оформлення «Найголовніших правил українського правопису». У тексті «Правил» віддають перевагу національним термінам, витлумачуючи їх у випадку першого вживання синонімом-інтернаціоналізмом або вживаючи паралельно, пор.: *протинка* (апостроф), *приросток* і *приставка*, *наросток*, *пень*, *речівник* [9].

Помірковану позицію в питаннях уживання термінів-інтернаціоналізмів обстоював Р. Смаль-Стоцький: «Боротьби проти запозичених слів узагалі не можна виправдати вже тому, що запозики старі, як цивілізація, і без них не обходилися найсамостійніші мови. Народ не боїться запозичених слів, так само як не боїться запозичених ідей: і те, й друге, безперечно, стане його набутком і одержить у майбутньому своєрідний національний відповідник» [19]. Поділяв такі переконання й І. Огієнко, пор.: «Не можна повсякчасно здаватися на мову народню і даремно шукати там того, чого ніколи не знайдемо. Не нам спускатися до народу за математичними термінами, ні — краще будімо нарід, кличмо його до себе... З обопільного впливу й витвориться найкраща літературна мова» [10: 29 — 30].

Застереження проти практики перекладати всю запозичену термінологію висловлював у цитованій вище статті В. Самійленко: «Принцип сей дуже небезпечний. Звичайно, зробити таку революцію в мові ми спроможемося, виженем з мови всі барбаризми, створимо мову філософії, математики, медицини, музики, взагалі мову всякого знання й умілості, техніки й промислу, але якщо цю мову створимо сьогодні, то будьте певні, що через десяток років та наша спеціальна мова зробиться архаїчною» [17: 47].

Прикладом практичного втілення викладених засад став «Російсько-український словничок медичної термінології» О. Курило. Щоправда, у тогочасній пресі до нього було висловлено чимало зауважень, серед яких і звинувачення в недотриманні засад пуризму: «Не можна замовчати систематичного ставлення русицизмів на перше місце, а поруч, на друге, — слова суто українські» [2].

Унормування української літературної мови як напрям корпусної мовної політики мало вияв не тільки в орфографії та термінології, а й у нормативно-стилістичній системі мови.

Ю. Шевельов оцінює завдання, що стояли перед українськими кодифікаторами в 20-ті рр. ХХ ст., як «завдання величезної трудности». «Українське письменство, творене на основі народної мови, існувало вже понад сторіччя, але вплив різних діалектів далеко ще не переборено», — наголошує дослідник [24: 12 — 13]. Як і раніше, багато прихильників мала тенденція орієнтуватися на усну народну мову. Проте проблема полягала в тому, що, по-перше, в усній мові навіть одного діалекту «повсякчас існує ціла низка вагань і варіантів, паралельно вживаних» [24: 13]. По-друге, літературну норму витлумачували як наддіалектну сутність. Адже, зауважує Ю. Шевельов, «було б принайменше нерозумно відкидати ті елементи (літературної мови — О. Д.), які вже прищепилися, хоч би й вони не знаходили опертя в жадній київській чи полтавській говірці» [24: 13]. Тож українські мовознавці повинні були випрацювати чіткі критерії для вибору варіанта, зважено поєднавши традиційне книжне й розмовне. Складність ситуації полягала в тому, що внормування української мови вимагала практика, відтак усі «труднощі й небезпеки мали в той час не теоретичний, а виразно практичний характер» [24: 13]. Щоправда,

практичні результати в цій царині за доби Української революції — найскромніші. Більшість словників, що тоді з'явилися, були невисокого рівня. Переважали російсько-українські словники, що мали на меті допомагати практично опанувати українську мову. Як зазначає Ю. Шевельов, ті словники «склалися похапцем, а їхнім упорядникам часто-густо бракувало лексикографічних знань» [23: 66].

І. Огієнко в «Історії української літературної мови» серед тогочасних російсько-українських словників називає «Словник російсько-український» П. Терпила, «Словник московсько-український» В. Дубровського й «Російсько-український словник» С. Іваницького та Ф. Шумлянського, що, на думку мовознавця, «могли задовольнити тільки перші потреби нашої інтелігенції, але не робітників пера» [14: 248]. За умов «швидкої українізації» [10: 39], наголошує І. Огієнко, особливо гостро відчувався брак словників синонімів української мови. «Помітним порожнім місцем української філології» мовознавець уважав відсутність історичного словника української мови, який би дуже прислужився «в час хитання української письменницької мови» [10: 35].

Участь держави в кодифікаційних процесах засвідчена роботою над вищезгаданими словниками і передусім — діяльністю Постійної комісії для укладання словника української живої мови в УАН. У «Звіті про перший піврік існування Української Академії Наук», оприлюдненому в травні 1918 р., діяльності цієї комісії присвячено окрему спеціальну статтю, у якій, зокрема, зазначено: «Енергійно працює Постійна комісія для складання словника живої української мови, російсько-українського словника, який тепер особливо необхідний, щоб зберегти багату українську мову від невідповідних слів» [15: 201]. Про результати виконаної роботи свідчить «Звідомлення про діяльність Української Академії наук у Києві до 1 січня 1920 р.». Із документа довідуємося, що за рік Комісія живої української мови перетворилася на авторитетну, постійно діючу наукову установу, що є найчисельнішою серед академічних комісій — «з цілою армією співробітників» [6: 227]. Очолював Комісію А. Кримський. Штатні посади обіймали А. Ніковський («керівничий над працями»), В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченко (постійні члени-редактори), О. Андрівська (учений-діловод), М. Гармашівна, В. Тутковський. До 1-го жовтня 1919 р. в комісії працювали також О. Синявський (як постійний член-редактор) та С. Буда, М. Гнаткевич, І. Селецький, І. Рудницький. Крім того, було 154 нештатних співробітники, які працювали за плату від картки.

Діяльність Комісії оцінено як таку, що «мала велику національну вагу й була особливо жвавою» [6: 227]. У «Звіті» схарактеризовано наукові засади опрацювання лексикографічного матеріалу: «Вихідною хронологічною датою для словника живої мови являється І. Котляревський. Українська словесність поділена:

а) на джерела класичні, з яких вибіраються слова поспіль усі, причому рівночасно складаються і навіть згодом, як матеріали, можуть бути видані словники окремих українських письменників;

б) на джерела звичайні, відки вибираються тільки слова чи то особливого інтересу, чи особливого значення, уживання і граматичних сполучень і управління чи то слова незафіксовані досі в словниках» [6: 227].

Про результати діяльності Комісії свідчить кількість опрацьованих джерел: у звіті їх наводять 45. Серед них українських авторів (крім тих, що є в Б. Грінченка) — 35, етнографічних матеріалів — 7, словникових, зокрема словник Б. Грінченка, матеріали П. Житецького та рукописний словник А. Кримського із Звенигородщини (так у документі — О. Д.) — 3. За рік діяльності Комісії було зібрано й відредаговано 116 815 українських карток та 114 358 російсько-українських.

Отже, у перший рік діяльності УАН було закладено підвалини так званого Академічного словника, що його українські мовознавці оцінюють як «один з монументальних пам'ятників українського культурного відродження 20-х років» [24: 32]. Як зауважує Ю. Шевельов, у Словнику «виразно проявлялися, часом змагавшись, дві тенденції — одна народницька, наставлена на реалізацію всього етнографічно-селянського, друга — більш інтелігентська, почасти європеїзаторська» [24: 34]. Виняткове значення Словника в тому, що він одночасно був і російсько-українським, залишаючись, як влучно висловився Є. Тимченко, «в істоті своїй українсько-російським, тільки слова в нім у зворотнім порядку», й синонімічним, бо проти кожного російського слова подавали спершу його прямий український відповідник, а далі більш-менш повно українську синоніміку цього відповідка, і, зрештою, фразеологічним [24: 33].

Зрозуміло, що за рік завершити укладання словника було неможливо. Поразка Української революції, політична нестабільність не сприяли науковій діяльності (у документах УАН є свідчення, що Комісія не мала змоги збиратися на засідання через відсутність світла або через заборону Денікіна тощо). Проте й після встановлення влади більшовиків праця українських лексикографів тривала ще якийсь час на тих само засадах (до кінця 20-х рр. ХХ ст.).

Кодифікація нормативно-стилістичної системи мала й популяризаторський вияв — у численних бібліографічних оглядах, рецензіях на нові українські видання, у статтях періодики, присвячених питанням культури мови. Найпоширенішою мовною вадою тоді вважали вживання російнізмів або калькування («кування») слів за російськими моделями.

Грунтовну статтю про засади розвитку українського мовознавства написав І. Огієнко («Найперші завдання української філології»). Є. Тимченко зосередився на практичних порадах: окрему статтю із згаданого вже циклу «Лінгвістичні замітки» присвятив слову *правонис* [20: 54]. Полемізуючи з Д. Пелехом, Є. Тимченко обстоює права форми *правонис* (а не *правонись*). Висновок мовознавця ґрунтується на протиставленні російських форм (*запись, выпись*) українським (*запис, випис, напис, допис, упис, припис*), не представленим ніде «ні діалектично і не засвідчених історично формою на -сь» [20: 44 — 48].

Завдання українських нормалізаторів для того періоду О. Курило вбачала в тому, щоб допомогти сучасній українській літературній мові «зійти з російської підстави, набігти живої народної тропи, тієї, що йшла нею літературна мова давніших українських письменників, а відбігла її сучасна мова. Для української мови є єдина можлива підстава — народна мова: елемент, що з його тепер твориться українська інтелігенція, це українське селянство, — тільки воно може дати обличчя українській літературній мові» [8: 10].

Наведені факти переконливо свідчать, що вноормування літературної мови не було стихійним процесом, а мало риси корпусної мовної політики, узгодженої з тенденціями доби та покликаної реалізувати конкретну політичну програму — побудову в Україні незалежної Української Народної Республіки, утвердженої на засадах соціальної справедливості. Сильні соціалістичні настрої (більшість українських політиків того часу були за переконаннями демократами-соціалістами) впливали й на ставлення до мови. У тогочасній суспільній свідомості стереотипним було переконання, що мова — хоча й не «святощ, перед котрою повинні поборжно клонити голову», але те, «що вистраждав собі народ протягом тисячолітньої історії» [7: 26]. Саме тому мова народу «вимагає коли не поважання до себе, то принаймні уважливості» [7: 26].

Отже, аналіз архівних матеріалів (директивних документів, публікацій тогочасної періодики) дає підстави для висновку про цілеспрямовану мовну політику Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР та активну участь у її реалізації українських мовознавців. Мовнореформаторські заходи українських урядів, попри неоднакову стратегію внутрішньої політики, були послідовними й мали на меті удержавлення української мови. У зв'язку з цим є підстави вважати, що політика українізації, здійснювана в 20-х рр. ХХ ст. урядом УСРР, була вимушеною: її (українізацію) зумовила потреба посилити позиції партії більшовиків у національних регіонах. Саме тому, відкидаючи спочатку політику вдержавлення української мови, більшовицький уряд змушений був вдатися до неї як до єдиного ефективного способу свого утвердження в Україні. Тож напрями мовнореформаторської стратегії, започатковані за Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР, набули директивного підтвердження більшовицькою владою (постанова РНК УСРР від 21 вересня 1920 р. «Про введення української мови в школах і радянських установах» фактично дублює закони «Про запровадження української мови у банківській і торговій сфері» (березень 1918 р.) та «Про державну мову в Українській Народній Республіці» (січень 1919 р.)).

Українська влада за активної участі мовознавців заклала підвалини й корпусної політики. Найбільше досягнень було в справі кодифікації правопису та розгортанні мовознавчих досліджень. В УАН почали формуватися українські лінгвістичні школи, діяльність яких була перервана наприкінці 20-х — початку 30-х рр. із наступом тоталітаризму в СРСР.

Як вияв державної корпусної мовної політики варто кваліфікувати діяльність міністерських термінологічних комісій, а також Термінологічної

комісії в Державній Канцелярії, Правописно-Термінологічної комісії в УАН, ініційоване державою видання термінологічних словників, циркулярні розпорядження про використання української мови в діловодстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арендаренко А. Наші наукові справи. *Шлях*. 1918. № 2. С. 52 — 54.
2. Бібліографія. *Вістник Ветеринарної Медицини*. 1918. № 1. С. 27.
3. Грінченко Б. Українська граматка до науки читання й писання. Київ, 1917.
4. Данилевська О.М. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. Київ, 2009.
5. Залозний П. Початкова граматика української мови. Підручник для початкових і першого класу середніх шкіл. Кн. 1. Київ, 1918.
6. Звідомлення про діяльність Української Академії Наук у Києві до 1 січня 1920 р. *Історія Академії Наук України 1918 — 1923. Документи і матеріали*. Київ, 1993.
7. Кияниця І. Одгук з приводу «Проекту фізичної термінології Ів. Марченка». *Вільна українська школа*. 1918. № 5 — 6. С. 24 — 26.
8. Курило О. Уваги до сучасної української мови. Київ, 1923.
9. Найголовніші правила українського правопису. *Вільна Українська Школа*. 1918. № 10. С. 345 — 349.
10. Огієнко І. Вчімося рідної мови! Нариси про мову українську. Київ, 1918.
11. Огієнко І. Рідна мова в українській школі. Київ, 1918.
12. Огієнко І. Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. (Порадник студентам, вчителям і всім тим, хто бажає найкраще вивчитися української мови). Київ, 1918.
13. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства; факсимільне видання. Київ, 1994.
14. Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ, 1995.
15. Перший піврік існування Української Академії Наук та начерк її праці до кінця 1919 р. *Історія Академії Наук України 1918 — 1923: Документи і матеріали*. Київ, 1993.
16. Розгляд підручників у Міністерстві освіти. *Вільна Українська Школа*. 1918. № 10. С. 367 — 369.
17. Самійленко В. Чужомовні слова в українській мові. *Шлях*. 1918. № 8. С. 44 — 60.
18. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ — Ляйпціг, 1923.
19. Смаль-Стоцький Р. Українська мова в Советській Україні. *Український Науковий Інститут. Праці*. Т. 34. Варшава, 1936.
20. Тимченко Є. Лінгвістичні замітки. *Шлях*. 1918. №1. С. 44 — 48; № 10 — 11. С. 74 — 75.
21. Тимченко Є. Українська граматика (для III, IV класи шкіл середніх). Київ, 1918.
22. Черкасенко С. Найпотрібніші правила правопису з додатком самостійного писання. Підручник для учнів початкових шкіл. Ч. 1. Київ, 1918.
23. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 — 1941): Стан і статус. Чернівці, 1998.
24. Шевельов Ю.В. Портрети українських мовознавців. Київ, 2002.
25. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. Київ, 2000.

REFERENCES

1. Arendarenko, A. (1918). Our scientific affairs. *Shliakh*, 2, 52 — 54 (in Ukr.).
2. Bibliography. (1918). *Vistnyk Veterynarnoi Medytsyny*, 1, 27 (in Ukr.).
3. Hrinchenko, B. (1917). Ukrainian grammar to the science of reading and writing. Kyiv: Krynytsia (in Ukr.).
4. Danylevs'ka, O.M. (2009). Language in the revolution and revolution in language: language policy of Tsentralna Rada, Hetman Government and Directory of the Ukrainian People's Republic. Kyiv: Heneza (in Ukr.).

5. Zaloznyj, P. (1918). Primary grammar of the Ukrainian language. Textbook for elementary and first grade of secondary schools. Vol. 1. Kyiv: Vydavnytstvo Iv. Samonenko (in Ukr.).
6. Report about the activities of the Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv until the 1th January, 1920 (1993). *History of the Academy of Sciences of Ukraine 1918 — 1923. Documents and materials*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
7. Kyianytsia, I. (1918). Feedback on “Project of Physical Terminology by Iv. Marchenko”. *Vil'na ukrains'ka shkola*, 5 — 6, 24 — 26 (in Ukr.).
8. Kurylo, O. (1923). Attention on the modern Ukrainian language. Kyiv: Knyhospilka (in Ukr.).
9. The most important rules of Ukrainian spelling (1918). *Vil'na ukrains'ka shkola*, 10, 345 — 349 (in Ukr.).
10. Ohiienko, I. (1918). Learn native language! Essays about Ukrainian language. Kyiv: Vydavnytstvo Knyharni Ye. Cherepiv's'koho (in Ukr.).
11. Ohiienko, I. (1918). Native language at the Ukrainian school. Kyiv: Vydavnytstvo Knyharni Ye. Cherepiv's'koho (in Ukr.).
12. Ohiienko, I. (1918). Ukrainian language. Bibliographic index of literature to the study of the Ukrainian language. (Advice to students, teachers and all those who want to learn the Ukrainian language). Kyiv (in Ukr.).
13. Ohiienko, I. (1994). The science of native-language duties: native-language catechism for teachers, pen workers, clergy, lawyers, students and broad residents. Kyiv: AT Oberehy (in Ukr.).
14. Ohiienko, I.I. (Metropolitan Ilarion) (1995). History of the Ukrainian literary language. Kyiv: Lybid' (in Ukr.).
15. The first half-year of the existence of the Ukrainian Academy of Sciences and an outline of its work by the end of 1919 (1993). *History of the Academy of Sciences of Ukraine 1918 — 1923. Documents and materials*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
16. Examination of textbooks in the Ministry of Education (1918). *Vil'na ukrains'ka shkola*, 10, 367 — 369 (in Ukr.).
17. Samijlenko, V. (1918). Foreign words in Ukrainian language. *Shliakh*, 8, 44 — 60 (in Ukr.).
18. Simovych, V. (1923). Grammar of the Ukrainian language for self-study and for assistance in school science. Kyiv — Liajptsig (in Ukr.).
19. Smal'-Stots'kyj, R. (1936). Ukrainian language in the Soviet Ukraine. *Ukrainian Scientific Institute. Work*. Vol. 34. Varshava (in Ukr.).
20. Tymchenko, Ye. (1918). Linguistic Notes. *Shliakh*, 1, 44 — 48; 10 — 11, 74 — 75 (in Ukr.).
21. Tymchenko, Ye. (1918). Ukrainian grammar (for III, IV classes of secondary schools). Kyiv: Krynytsia (in Ukr.).
22. Cherkasenko, S. (1918). The most necessary rules for spelling with the application of exercises for self-fulfillment. Tutorial for elementary school students. Vol. 1. Kyiv: Ukrains'ka shkola (in Ukr.).
23. Shevel'ov, Yu. (1998). Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900 — 1941): Status and status. Chernivtsi: Ruta (in Ukr.).
24. Shevel'ov, Yu.V. (2002). Portraits of Ukrainian linguists. Kyiv: Vydavnychij dim KM Akademia (in Ukr.).
25. Yavors'ka, H.M. (2000). Prescriptive linguistics as a discourse: Language, culture, power. Kyiv (in Ukr.).

Статтю отримано 14.02.2019

O.M. Danylevska

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

UKRAINIAN LINGUIST'S PARTICIPATION IN THE EVENTS OF THE CORPUS LINGUISTICS POLICY DURING THE UKRAINIAN REVOLUTION OF 1917 — 1920 PERIOD

For the language policy of the Ukrainian governments during the era of the Ukrainian Revolution (1917 — 1920), status events were characteristic of greater planning. However, at that time,

the foundations of corpus linguistic policies were laid as well. The Ukrainian linguists took care of its development and implementation.

Change of the Ukrainian language status exacerbated such corpus problems as the lack of spelling norms and unified spelling, functional limitations associated with the failure of national terminology, the arbitrariness of the use of words. The introduction of the Ukrainian language into the education system was complicated by the lack of theoretical development in the main branches of scientific linguistics, the lack of methodological literature. All this in a complex has constituted the assessment essence of language condition at that time.

The greatest achievements were in the codification of spelling and the development of linguistic research. Ukrainian linguistic schools began to form in the UAS, the activities of which were interrupted in the late 20's and early 1930's with the onset of totalitarianism in the USSR.

There are grounds to qualify the activities of the ministerial terminological commissions as a manifestation of the state corpus language policy, as well as the Terminological Commission at the State Chancellery, the Spelling Terminology Commission at the UAS, the publication of terminological dictionaries initiated by the state and circular instructions on the use of the Ukrainian language in clerical work.

The decision of the Ministry of Education to create a Spelling Commission was an indication of the fact that spelling problems fell into the public interest. Professors-linguists Ye. Tymchenko, S. Smal-Stotsky, M. Grunsky, A. Loboda, Lukianenko, privatdocents T. Sushytsky, I. Ogienko and other well-known specialists were invited to work there. The rules approved by the Commission were approved by the Ministry of Education as compulsory for educational institutions and school textbooks. The main spelling tendencies have been embodied in numerous grammar, reference books, and hand books for those who were engaged in mastering the Ukrainian language.

Keywords: *language policy, status planning, corpus planning, official language, history of Ukrainian linguistics.*